

Australian Government

Multicultural Framework Review

Fakafe'iloaki 'a hono Toe Vakai'i 'e Fa'unga Ngāue Fakamatakali

'Oku fiefia 'a e Pule'anga 'Aositelēlia ke tukuange atu 'a e lipooti 'a hono [Toe Vakai'i 'a e Fa'unga Ngāue fekau'aki mo e Ngaahi Me'a Fakamatakali](#).

Ko hono toe Vakai'i koeni 'oku ne sivi'i 'a e tu'unga 'o e sosaieti fakamatakali 'a 'Aositelēlia, mo fokotu'u atu 'a e ngaahi liliu ki he lao, tu'utu'uni mo e ngaahi me'a fakakautaha 'a ia 'oku langa tu'unga 'i hono mālohi mo fakaivia ia ke tali ki he ngaahi pole fakaonopooni.

Ko e toko tolu 'Aositelēlia 'iloa ne nau fakahoko 'a hono vakai'i 'o e fa'unga ni – Dr Bunet Hasss Dellal AO, Ms Nyadol Nyuon OAM mo Ms Christine Castley. Ko e Pēnolo ko eni na'e poupu ki ai 'a e kulupu 'oku nau maa'usia mo fe'unga mo e ngāue: Mr Osmond Chiu; Ms Swati Dave; Ms Rana Ebrahimi; Mr Bachar Houli; Mr John Kamara; Ms Premila Levaci mo Mr Mohammad Al-Khafaji.

Na'e pulusi 'e he Pule'anga 'a e fakamatala fekau'aki mo hono Toe Vakai'i ko eni 'a e ngāue mo ha fakaafe ke 'omi 'a e lau 'a e kakai 'i he ngaahi fetu'utaki tohi 'i he lea 'e 33 mo fakamafola 'i he ongo 'i he lea 'e 35. Na'e ma'u 'e he pēnolo 'a e ngaahi tohi mei he kakai 'e 796, pea ko e tohi ai 'e 126 na'e 'i he lea kehe 'o 'ikai 'i he Fakapapalangi, 'a ia na'e liliu ke ma'u 'a hono fakakaukau totonu. Na'e toe fakaafe'i foki mo e fānau mei he ta'u 4 ki he 24 ke nau 'omi 'enau ngaahi a'usia mo 'enau fakakaukau ki hotau sosaieti fakamatakali 'i ha ngaahi tā fakatātā. 'E lava 'o mamata'i 'a e ngaahi tā fakatātā 'e 103 ko eni 'i he www.homeaffairs.gov.au/onlineartexhibition.

Fakatolonga e talanoa lavame'a 'o e ngaahi matakali

Kuo meimei ta'u eni 'e 65,000, 'a hono fakatolonga mai 'e he kainga 'Apolisinolo mo e kainga 'o e ngaahi motu Torres Strait e ngaahi 'ulungaanga tu'ufonua lahi 'i he konitineniti ni. Na'a nau taliteke'i 'a e ngaahi feinga fakasisitemi pea taimi 'e ni'ihī e ngaahi fakamālohi ke faka'auha kinautolu talu mei he taimi 'o 'enau hoko ko e kolonia. Ko e pouaki lelei 'o e nofo fakamatakali 'oku kamata ia mei hono mahino'i lelei mo hono katoanga'i 'a e hisitōlia mo e 'ulungaanga fakafonua 'o e 'Uluaki Kakai.

Neongo na'e kamata 'a e 'aukolo mai ki he konitineiti 'Aositelēlia 'i he 1788, ko e talu mei he 1945, na'e talitali lelei 'e 'Aositelēlia 'a e kakai hiki mai 'e 7.5 miliona, 'o kau ai 'a e toko 950,000 ko e kau kole kumi hūfanga mo e kakai na'a nau fiema'u 'a e tokoni. Ko e liliu ma'ongo'onga kae melino ko eni ko e malohinga ia 'o e fonua mo e polepole'anga.

Ngaahi Me'a Mahu'inga na'e ma'u mei he toe Vakai'i ko eni

Na'e fefononga'aki 'a e Penolo ko eni 'i 'Aositelēlia ke fai ha talanoa mo e kakai 'o laka hake 'i he toko 1430 mo e ngaahi kautaha 'e 750. 'I he ngaahi fepotalanoa'aki ko eni, na'e 'ilo ai 'e he Pēnolo:

- Neongo kuo pau ke fokotu'u 'e he Pule'anga 'a e ngaahi lao mo e tu'utu'uni ke ta'ota'ofi 'a e fakafaikehekehe'i, mo tu'uaki 'a e vahevahe tatau 'o e ngaahi faingamālie mo fakafaingamālie'i 'a e lava ke ma'u 'a e ngaahi sēvesi fakapule'anga, ka ko e kakai kotoa pe 'oku nau ui 'a 'Aositelēlia ko honau fonua 'oku nau vahevahe 'a e ngaahi ngafa 'o hono pouaki 'a hotau sosaieti fakamatakali.
- 'Oku faka'a'au ke tupu 'o lahiange 'a e kehekehe 'a e ngaahi matakali mo e ngaahi 'ulungāanga fakafonua 'i he ngaahi komuniti ki 'uta pea ko e konga mahu'inga ia 'o 'etau talanoa fakamatakali mo faka'ulungāanga fakafonua.
- Ko e ngaahi me'a lahi 'oku ne fakafuo 'a e ngaahi mo'ui 'o e kau 'Aositelēlia. Kuo pau ke tokanga'i 'a e ngaahi fotunga kehekehe 'o e laulanu 'i he taimi 'oku nau fo'u lao ai.
- Ko e fānau talavou, 'a ia te nau fakafotunga 'a e kaha'u fakamatakali 'o 'Aositelēlia, kuo pau ke nau 'i he lolotonga 'o e ngaahi fa'u lao ko eni.

Ko e ngaahi fokotu'u 'e 29 'a e Pēnolo na'e makatu'unga ia mei he ngaahi makatu'unga lalahi 'e tolu 'o e toe Vakai'i ko eni:

- **Fehokotaki** – ko hono fokotu'u 'a e poutuliki 'o ha 'Aositelēlia 'oku fio ai 'a e ngaahi matakali mo e 'ulungāanga fakafonua 'o fou 'i he fakataki, palani mo e fetalui'aki 'i he vaha'a 'o e ngaahi lēvolo kotoa 'o e pule'anga mo e komiuniti.
- **Ko hai kita mo e kau ki ai** – fakatupu ha 'Aositelēlia 'oku talitali kakai lelei fou 'i he ngaahi polokalama lea fakapapalagi, ngaahi lao fekau'aki mo e tangata'i fonua, mo e kau mai ki he 'aati, anga fakafonua, sipoti, mo e ongoongo.
- **Fakakau** – langa 'a e mafai 'ulungāanga fakafonua ki he ngaahi sēvesi fakapule'anga, faka'uto'uta'i 'a e ngaahi polokalama foaki tokoni, 'o fakapapau'i 'a e fakakau ki he ngaahi me'a fakatekinolosia mo e ngaahi kautaha 'oku nau tokangaekina 'a e me'a fekau'aki mo e ngaahi lea, mo fakafetaulaki ki he fiema'u makehe 'a e kau talavou mo e ngaahi 'elia ki 'uta.

'Oku kau eni ha ola ma'ongo'ona mo mohu fakakaukau 'i ha toe vakai'i 'o e ngaahi matakali mo e 'ulungāanga fakafonua kuo fakahoko 'i 'Aositelēlia. 'Oku tukupā 'a e Pule'anga ke tataki pea 'e takiekina 'e ngaahi tefito'i fa'unga fakangāue, 'i he'etau langa hake 'etau tukupā ke fakapapau'i 'oku hanga 'e he tu'unga 'ulungāanga fakamatakali mo fakafonua 'a 'Aositelēlia 'o fakalekesi 'a e tāleniti 'o e kau 'Aositelēlia.